

foilun)da yaratilgan. Umuman olganda, shoir bir to'plamiga kirgan g'azal va muxammaslari 100 ga yaqin bo'lib, ularda ramal, hajaz va qisman rajaz bahri hamda ularning tarmoqlaridan foydalangan. Sirojiddin Sayyidning aruzda bitgan she'rlari ifodali o'qilishi, bu jarayonda unlilar talaffuziga alohida e'tibor berilishi, jumladan, o'ta cho'ziq unlilar cho'ziq o'qilishi, zarur o'rinlarda ular cho'ziq (o'ta cho'ziq emas) talaffuz qilinishi va vazn talabi bilan she'rning musiqiy ohangdorligiga o'zgartirish kiritilishi mumkin.

Xulosa shuki, she'r ritmi ritmik bo'laklar va ritmik vositalar asosida musiqiylik va ohangdorlikni, emotsionallikni yuzaga keltiradi. She'riy nutqning o'quvchi qalbiga etib borishida ritm, qofiya, tovushlar jilosi she'rdagi fikr va tuyg'u bilan uyg'unlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Медведев В. Изучение лирики в школе. – М.: Просвещение, 1985. – С.58.
2. Литература древнего Востока. – М.: Издательство МГУ, 1984. – С.18.
3. Тўйчиев У. Ўзбек поэзиясида аруз системаси. – Тошкент: Фан, 1985. – Б.211.
4. Воҳидов Э. Тўла асарлар тўплами. 3-жилд. – Тошкент: Sharq, 2016. – Б.45.
5. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Noshir, 2019. – В.219.
6. Жабборов Н. Замон. Мезон. Шеърят. – Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. – Б.21.
7. Орипов А. Ранглар ва оҳанглар. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2012. – Б.10.
8. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы. – М.: Просвещение, 1971. – С.334.
9. Гончаров Б.П. Звуковая организация стиха и проблемы рифмы. – М.: Наука, 1973. – С.182.
10. Сирожиддин Саййид. Онамнинг кулчалари. – Тошкент: O'zbekiston, 2017. – Б.180.
11. Хожиаҳмедов А. Ўзбек арузи луғати. – Тошкент: Шарқ, 1998. – Б.112.
12. Сирожиддин Саййид. Сўз йўли. Танланган асарлар. Икки жилдлик. 2-жилд. – Тошкент: Шарқ, 2008. – Б.106.

ADABIY MUHIT! ADABIY HARAKAT! ADABIY HAYOT!

(Adabiy muhit tarixini yozguvchilarga eslatma)

Amonkeldi Axmadov,

*Tarix va filologiya fanlari doktori,
Buxoro davlat universiteti dotsenti*

Bugungi kunda hududiy miqyosda adabiy jarayonlarni o'rganish odat tusiga kirganligi quvonarli hol. Adabiy harakatchilikni hududiy jihatdan ajratish biroz g'alizlik tug'dirsa-da, jahon adabiyotshunosligi bu borada katta tajribaga ega. Adabiyotshunoslik va tarixshunoslikda Qo'qon, Xiva, Buxoro adabiy muhitlari o'rganilib kelinmoqda. Tadqiqotchilarning adabiy harakatchilik haqida ma'lumotlarni jamlashga kirishganliklari O'zbekiston tarixida oldinga tashlangan yana bir muhim qadam sifatida baholash mumkin. Tadqiqotchilarning sa'y-harakatlari natijasida viloyat ijodkorlari haqidagi ma'lumotlar yaxlit holda jamlanmoqda.

Adabiyot tarixini o'rganish ham ajdodlar merosini o'rganish nuqtayi nazaridan, ham kelajak adabiyot rivojini ta'minlash zarurati sababli muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni damda, ma'lum adabiy muhitni o'rganish shu adabiy muhit mansub milliy adabiyot taraqqiyotini o'rganish, boshqa adabiy muhit bilan chog'ishtirish, adabiy muhit vakillari ijodini o'rganish jarayonida kerak bo'ladi.

Adabiy muhit juda keng tushuncha. Adabiy muhit - muayyan joyda yashab ijod etgan yirik shoir va adiblar ta'sirida yuzaga keladi. Adabiy muhitning vujudga kelishi albatta yirik ijodkorlar faoliyati, ular yaratgan ijodiy maktablar bilan bog'liq. Jumladan, Hirot adabiy muhit (Lutfiy, Navoiy, Jomiy va boshqalar), Qo'qon adabiy muhiti (Gulxaniy, Maxmur, Nodira, Uvaysiy, Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Xaziniy va boshqalar), Buxoro adabiy muhiti (Rudakiy, Ubaydiy, Farog'iy, Ojiz, Ayniy, Fitrat, T.Hamid va boshqalar) yirik shoirlar faoliyati, ijodiy ta'sirida yuzaga kelgan. Adabiy muhit adabiy oqimlar va yo'nalishlardan farq qiladi. Bir adabiy muhitda bir necha oqim va yo'nalish bo'lishi mumkin. Adabiy muhit boshqa joylardagi adib va shoirlardan o'ziga xosligi, ijodiy alohidaligi, badiiy fikrlash tarzidagi betakrorligi kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Toshkent, Buxoro, Samarqand, Kattaqo'rg'on, Xiva, Qo'qon, Andijon, Shahrixon adabiy muhiti mavjud bo'lib, ularning etuk vakillari yaratgan asarlar o'zbek adabiyotining nodir namunalari hisoblanadi. Degan ma'lumotlar beriladi rasmiy sayt va nashrlarda.

Bundan kelib chiqadigan bo'lsak muhit bo'lishining ham o'ziga yarasha talablari bor. Hududdagi shoirlar yig'ilib yoki ikkita **“adabiyotshunos”**, **“tarixchi”**ning aytgani bilan ma'lum bir hududda adabiy muhit shakllanib qolmaydi. Buning uchun me'yor va talablar bajarilishi shart. Ayrim hududlardagi jarayonlarni **“adabiy hayot”** deb olish haqiqatga yaqin bo'lar edi chamamda.

Biroq bugungi kunda **ayrim ilmiy rahbarlar** tomonidan tadqiqotchilarga adabiy muhit tarixi degan ko'r-ko'rona mavzularnig berilishi ilmdagi fojeaning bir ko'rinishidir. Agarda tadqiqotchilar mavzu nomini isbotlab bera olsalar muammoga echim topilar edi. Afsuski ishda bu muammo echimi topilmaydi. Achinarlisi shundaki rahbar ham tadqiqotchi ham adabiy muhit haqida tushunchaga ega bo'lmay turib, mavzuni doktorlik himoyasi darajasiga olib chiqmoqdalar.

“Har qanday hududdagi adabiy harakatchilikni “adabiy muhit” deb atash mumkinmi?” – degan masala adabiyotshunoslikda muhim hisoblanadi.

“Adabiy muhit” deganda shunchaki biror hududda mavjud bo'lgan adabiy faollik emas, balki muayyan yozuvchilar guruhi, ularning ijodiy aloqalari, adabiy an'analar, o'quvchilar bilan munosabatlari, nashriyotlar, tanqidchilar, davriy matbuot va adabiy muhokamalar tizimi tushuniladi.

Shunday ekan, har qanday adabiy harakatchilikni adabiy muhit deb atash mumkin emas. Agar u quyidagi tarkibiy unsurlarni o'z ichiga olsa muhit darajasiga ko'tariladi.

Hududda faoliyat yuritayotgan yozuvchilar, shoirlar, tarjimonlar bo'lishi kerak. Ular biror mavzu, uslub yoki adabiy g'oya atrofida birlashgan yoki kamida bir-birining ijodiga nisbatan munosabat bildirayotgan bo'lishi kerak.

Adabiy muloqot muhiti bo'lishi zarur. Bu muloqot nashriyotlar, gazeta-jurnallar, radio, internet, adabiy kechalar, seminarlarda kechadi. Agar yozilgan asarlar faqat "yakkaxon" bo'lib, hech qanday bahs, tahlil yoki adabiy doirada muhokama qilinmasa, bu holat "adabiy muhit" tushunchasiga to'liq javob bermaydi.

O'quvchilari orasida va ijtimoiy muhitda ta'siri bo'lishi lozim. Asarlar kim uchundir yoziladi. Agar ular jamiyatda muhokama qilinayotgan bo'lsa, asarlarga ijtimoiy javob bo'lsa, bu ham muhitning mavjudligini bildiradi.

Davriylik va doimiylik muammosi ham adabiy muhit uchun zaruriy holatdir. Yagona bir adibning faoliyati yoki qisqa muddatli faollikdan ko'ra, **uzluksizlik** ya'ni vaqt o'tishi bilan yangi yozuvchilar paydo bo'lishi, o'zaro muloqotda bo'lishi adabiy muhitni belgilovchi asosiy belgidir. Jumladan:

Buxoro amirligi, Xiva va Qo'qon xonliklaridagi XIX asr adabiy hayot: bu erda adabiy majlislar, she'riy mushoiralar, shoirlararo tanqid va muloqot bo'lgan. Bu to'laqonli adabiy muhit hisoblanadi.

Yakkaxon yozuvchi faoliyati (masalan, chekka qishloqda yozayotgan, ammo hech kim bilan aloqada bo'lmagan muallif): bu holat adabiy harakat sifatida baholanishi mumkin, lekin bu holatga adabiy muhit degan ta'rifni berish qiyinroq bo'ladi, agar u ijtimoiy, muloqot va tahlil doirasidan chetda qolsa.

Endi yana ayrim savollarga o'z qarashlarmizni bayon qilsak. Adabiy muhitni hududiy jihatdan ajratib o'rganish mumkin va bu juda qiziqarli va foydali yondashuv bo'lishi mumkin. Hududiy jihatdan adabiy muhitni o'rganish, ayniqsa turli mintaqalarda yashovchi yozuvchilarning ijodi va adabiy tendensiyalarni o'rganishda muhim. Bu yondashuv adabiyotda mintaqaviy xususiyatlarni, madaniyatni, tilni va ijtimoiy sharoitlarni chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Adabiy muhitni hududiy jihatdan ajratishda til xususiyatini hisobga olish kerak. Turli hududlarda turli lahjalar yoki tillar qo'llanishi mumkin, bu esa o'z navbatida adabiyotning uslubi, so'z boyligi va ifoda shakllarini o'zgartiradi. Masalan, o'zbek adabiyotida qarluq va o'g'uz til lahjalari o'rtasidagi farqlarni o'rganish qiziqarli bo'lishi mumkin.

Har bir hudud o'zining tarixiy, madaniy va ijtimoiy muhitiga ega. Bu omillar adabiyotda ko'pincha o'z aksini topadi. Masalan, shahar va qishloq hayotini yorituvchi adabiyot yoki ma'lum bir tarixiy davrni aks ettiruvchi asarlar. Chunki, turli hududlar o'zining maxsus ijtimoiy va tabiiy muhitiga ko'ra o'ziga xos mavzularni va motivlarni tanlaydi. Bunda o'sha hududdagi odamlarning hayoti, urf-odatlar, an'analari, iqtisodiy sharoitlari kabi omillar o'z aksini topishi mumkin.

Ba'zi hududlarda adabiyotning rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilgan va bunday hududlarda o'ziga xos adabiy makon paydo bo'lgan. Masalan, Samarqand, Buxoro yoki Toshkent kabi shaharlar o'zining adabiy markazlari bilan tanilgan.

Adabiy muhitni hududiy jihatdan ajratib o'rganish to'g'ri va samarali usul bo'lishi mumkin, ammo bu usulda ba'zi muhim jihatlar va ehtiyohtkorlikka e'tibor berish kerak. Hududiy yondashuvda adabiyotning turli shakllari va madaniy xususiyatlarini o'rganish, ayrim hollarda, g'oyat foydali bo'lishi mumkin. Biroq, bu yondashuvni amalga oshirishda ba'zi muammolar va cheklovlar ham mavjud.

Quyida adabiy muhitni hududiy jihatdan ajratib o'rganishning turli tomonlarini tahlil qilamiz.

Har bir hudud o'zining tarixiy, madaniy va ijtimoiy sharoitlariga ega. Bu sharoitlar adabiy asarlarda o'z aksini topadi. Hududiy yondashuv, adabiyotning mintaqaviy xususiyatlarini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, shahar va qishloq adabiyoti o'rtasidagi farqlarni yoki ma'lum bir mintaqadagi yozuvchilar tomonidan ishlatilgan o'ziga uslubni o'rganish mumkin.

Har bir hudud o'zining adabiy markazlariga ega bo'lishi mumkin, masalan, Toshkent, Samarqand, Buxoro kabi shaharlar O'zbekiston adabiyotining markazlari bo'lib kelgan. Hududiy yondashuv orqali bu markazlarning adabiyotdagi rolini va ular orasidagi farqlarni o'rganish mumkin.

Hududiy ajratish, mintaqalar o'rtasida adabiy almashinuv va ta'sirni o'rganish imkoniyatini yaratadi. Bunda mintaqaviy yozuvchilar o'zaro qanday ta'sir ko'rsatganligini yoki o'xshashliklar va farqlarni ko'rish mumkin.

Ehtiyotkorlik talab qiluvchi tomonlari:

Hududiy yondashuvda ehtiyotkor bo'lish zarur, chunki ba'zan hududiy ajratish ma'lum stereotiplarni yoki chegara o'rnatishni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, bir hududdagi adabiyotni faqat o'sha hududning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari bilan bog'lash, uning global yoki umumiy adabiy oqimdagisi o'rni haqida noto'g'ri tasavvurga olib kelishi mumkin.

Yozuvchilar ko'pincha turli hududlarda yashab, o'z asarlarini turli mintaqalarda yozadilar. Shuning uchun, bir yozuvchini faqat bitta hudud bilan bog'lash, uning ijodiy taraqqiyotini to'liq aks ettirmasligi mumkin. Masalan, Toshkentda tug'ilgan yozuvchi Buxoro va Samarqand adabiy an'alaridan ham ta'sirlangan bo'lishi mumkin.

Hududiy yondashuvda ba'zan adabiyotdagi farqlarni ortiqcha ta'kidlash yoki haddan tashqari ajratish ehtimoli mavjud. Biroq, adabiyotda ko'pincha umumiy mavzular va g'oyalar mavjud bo'ladi, bu esa hududlar o'rtasidagi farqlarni engillashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, adabiy muhitni hududiy jihatdan ajratib o'rganish to'g'ri, ammo uni amalga oshirishda ehtiyotkorlik zarur. Hududiy yondashuv, albatta, adabiyotning o'ziga xosligini va mintaqaviy xususiyatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi, lekin bu jarayonda mintaqalar o'rtasidagi o'xshashliklar va o'zaro ta'sirlarni ham inobatga olish kerak. Adabiyot, ko'p hollarda, hududiy chegaralarni buzib, umumiy insoniyat tajribasini aks ettiradi. Shuning uchun, hududiy ajratish jarayonida adabiyotning kengroq kontekstini hisobga olish muhim.

Shuningdek, har qanday adabiy harakat adabiy muhit bo'lishi mumkin emas. Faqatgina u muloqot, an'ana, o'quvchi va adabiy faoliyat tizimini o'z ichiga olgan taqdirdagina bu atama to'liq qo'llanadi. Shunchaki bir hududda yozuvchilik bo'lishi – adabiy muhit mavjud degani emas.

Adabiyotlar

1. Kobilova, Z. (2022). Image of a Drinker and a Hermit in the Amir Al-Ghazali. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 173-176.
2. Qobilova, Z. (2020, December). THE ARTISTIC-AESTHETIC EFFECT OF AMIRI'S POETRY SCOPE. In *Конференции*.
3. Kobilova, Z. (2019). THE TRADITION AND FEATURE IN THE CREATIVE WORK OF AMIRIY. *Theoretical & Applied Science*, (9), 436-439.

4. Kabilova, Z. (2022). STUDYING EMIRI DEVON IN TURKEY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 669-671.
5. Qobilova, Z. B., & Abdullayeva, D. A. Q. (2023). QO 'QON ADABIY MUHITI IJODKORLARINING O 'ZBEK ADABIY TILI RIVOJIDAGI O'RNI. *World of Philology*, 2(3), 25-29.

ADIBNING KONFLIKT YARATISH MAHORATI

(Abduqayum Yo'ldoshevning "Jadid" qissasi misolida)

E'zozhon Kobilova,
Qo'qon universiteti v.b professori
Zumradxon Teshaboyeva,
Renessans ta'lim universiteti
Xorijiy til va adabiyot
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada yozuvchi Abduqayum Yo'ldoshevning "Jadid" qissasida konflikt yaratish mahorati, kompozitsion qurilishi, ta'sirli syujeti, badiiy-g'oyaviy yuki haqida so'z boradi. Mazkur qissaning tag zamiriga singdirilgan mazmunlar va qahramonlar taqdiri haqida ham fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar. konflikt, qissa, xarakter, badiiy asar, syujet, kompozitsiya, g'oya, qahramon.

Аннотация

В статье рассматривается мастерство создания конфликта, композиционная структура, впечатляющий сюжет, а также художественно-идеологическая значимость рассказа «Джадид» писателя Абдукаюма Юлдашева. Также высказываются мысли о главных темах этой истории и судьбах персонажей.

Ключевые слова. конфликт, история, персонаж, художественное произведение, сюжет, композиция, идея, герой.

Annotation

The article demonstrates the skill of creating a conflict, the compositional structure, the impressive image, as well as the artistic and ideological